

IDUK - KUT ÜNVÂNI HAKKINDA

REŞİD RAHMETİ ARAT

Uygur hükümdarlarının sülâle adı veya ünvanı olan *ıduq-kut* tâbirine dâhil kelimeler hakkında şu kayıtları buluyoruz: *ıduq*¹. Mahmud Kâşgarî (I, 65/13)'de «kutlu ve mübârek olan» şeklinde tercüme edilmekte ve buna bir de şöyle bir izah eklenmektedir: «Aslında sâhibinin yaptığı bir adak için saklanarak, yünü kırılmayan, sütü sağılmayan, yük vurulmayarak, başı-boş bırakılıp, salıverilen her hayvana bu ad verilir». Krş. bir de *ıdıncu yılka* (DLT, I, 134/3 «yük vurulmayarak, (serbest) bırakılan hayvan», *ıdıncu saç* (I, 133/20) «erkeğin sonradan bırakılan saçı», *ıduq tağ* (I, 65/18) «geçitsiz sıra dağlar».

Eski metinlerde umümiyetle «mübârek, aziz, mukaddes» mânâlarında kullanılan ve «gökden gönderildiği» için bu mânâyı almış olduğu söylenen bu kelimenin kullanıldığı terkipler için krş. W. Bang ve A.v. Gabain, *Analytischer Index* (SPAW, 1931, XVII): *ıduq til*, *ıduq*, *nom*, *ıduq kol*, *v. kul*, *v. burkan kutı*; *Türkische Turfan-Texte*, IX, 42: *ıduq ratm*, *Uigurische Sprachdenkmäler*, 43/8; *ıduq tusit*; 60, I/16: *ıduq ... sutra*; *TTT VI*, 40/123: *ıduq kağan kan*, 40/18: *ıduq umuğ*, 40/17: *ıduq il ulus*; *TTT IX*, 90: *ıduq on uygur ili*.

Terkibin ikinci kısmını teşkil eden *kut* kelimesi eski metinlerde oldukça geniş bir mânâ çerçevesine sâhip bulunmaktadır: «kut, saâdet, değer, derece, rûh, unsur»². Mahmud Kâşgarî de kelimenin bugünkü mânâsına yakın olan «kut, devlet, saâdet, talih, baht, uğur» mânâlarını kaydetmektedir.

* Bu makalenin Almanca neşri için bk. R. Rahmeti Arat, «Der Herrschertitel *Iduq-qut*», *UJb*, 35 (1964), s. 150-157. Bir levha ile.

1 Bunun bâzı metinlerde görülen *ıduq* şekli, kelimenin teşkilinden ziyâde, imlâ husûsiyeti ile ilgili olacaktır.

2 *Analytischer Index* ve *Türkische Turfan-Texte*, VI, fihrist).

Kelimenin genişletilmiş şekillerinden umûmi olarak kullanılan *kutluğ* («kutlu») ve *kutsuz* («kutsuz; tâlihsiz; işleri ters giden adam») 'dan başka şunlar da kaydedilebilir: *kutal-* («mes'ûd olmak») < *kut-a-l-*; *kutan-* («kutlu olmak, ulu nasipli olmak») < *kut-a-n-*; *kutad-* («kutlu olmak baht ve devlet sâhibi olmak») < *kut-ad-*; bk. bir de *kut bol-*, *kut al-* ve müterâdifleri ile birlikte: *kut kv*, *kut ülüğ*.

**

F.W.K. Müller Uygur hükümdar ünvanlarından bahsederken (bk. Hiung-nu tarihine âit olup, çinliler tarafından nakledilen *ts'öng (-t'eng)-li ku-t'u* tâbirinin doğrudan doğruya *teñgri kut* (çin.-kore dilindeki telâffuzu: *t'aiŋg-ri ko-to*; çin.-japan. *tôri ko-to*) olduğunu ve bunun daha sonra uygurlar tarafından kullanılan *idikut* = *ıduq-kut* ünvanının öncüsü bulunduğunu kaydeder³.

**

Asıl *ıduq kut* ünvanının türkçe metinlerde şimdiye kadar tesbit edilen en eski kaydına, zannımca, A. v. Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho*, III (ABAW, 1922, Phil.-hist. Kl. nr. 2, s. 33-35'te verilen şu parçalarda rastlanmaktadır (bir kısmının daha önce zikri için bk. K. Foy, SPAW, 1904, s. 1399 (11) ve F.W.K. Müller, *Uigurica*, APAW, 1908, s. 57).

I

Nr. 15 (T.M. 417)

METİN

1. ...*(ya)ltrayı. kün teñgriçe ço(ma)*
2. *(bata) yarlıkamaşı için içtin*
3. ...*ñgiz başın kamağ arığ iki ançman*
4. ...*lan dıntarlar taştın suñar*
5. *(a)lkatmaş il içinte erigme*

³ F.W.K. Müller, «Uigurische Glossen», *Festschrift für Friedrich Hirth*, *Ostasistische Zeitschrift*, VIII, H. 1-4, s. 316.

6. (ta)rkân kuncuylar teñgriken tigitle
7. (il ö)gesi ilçi bilgeler kamağ atlı
8. ...yura tülüg iki butluğ itçe
9. ...gli kuşça etigli budum bukum
10. ...almı qarası. kök teñgride koda yir
11. teñgri kamaña tegi. kutlar vahşikler
12. barça köngülte berü ögire sevinü
13. bu kutluğ küniüg küsüşlüg teginür
14. ertimiz. il ötüken kutı küç birü
15. yarlıkaduk üçün biz kamağun barça köngülteki
16. kutuğ bolu tegintükümüz üçün. köngülte
17. berü sevig köngülün amranmak biligin
18. alkış alkayı sevinç ötünü teginür-
19. biz teñgrikenim, teñgri iligimiz ıduğ kut
20. teñgridem ıduğ kut az atamakımız altun
21. örgin rednilig tavçang öze oluru
22. ornanu yarlıkamakı kutluğ kavlğ
23. bolmakı bolzun. kelzün dört yaruk ilig
24. teñgriler ontun sığarka bügü burkanlar

TERCÜME

(1) ... parlayarak, güneş tanrı gibi, dalıp-batmak (2) lutfunda bulunduğ için, içeride ... (3) başta olmak üzere, her iki aziz cemaat (4) ... mümtaz din adamları, dışarıda (5) takdis edilmiş il içinde bulunan (6) yüksek memurlar, sultanlar, devleti şehzâdeler, (7) memleket müşâviri olan bilginler, bütün mansıp (8) ... tüylü, iki ayaklı, it gibi (9) ... kuş gibi tanzim edilen halkı, (10) ileri geleni, avâmı, yukarıda mavi gökten aşağıda yerin (11) ilâhi hükümdarına kadar, bütün ruhların (12) hepsi gönülden gelen sevinç ve şenlik içinde (13) bu mes'ud günü candan arzuluyorduk. (14) ötüken-devletin saâdeti kuvvet vermek (15) lutfunda bulunduğ için, bütün bizim hepimizin gönülündeki (16) mes'ud olma arzusundan ötürü, içten (17) gelen sevinç hissi ve sevgi iştıyakı ile bunu alkışlayarak, sevincimizi arz ederiz, (19) devletlim, ilahi hükümdarımız *ıduğ-kut*, (20) bizim kendisine bu ilahi ve mukaddes ad ile hitap etmemiz üzerine, altın (21) tahta, mücevherler ile süslü mukaddes kürsiye çıkıp (22) oturmak lutfunda bulunsun; devlet saadet içinde (23) olsun. Dört parlak ilahi hükümdarlar, (24) dünyanın her tarafındaki hakim burkanlar... gelsin»

II

Nr. 15. (T. M. 47 = M 919)

(Bu parçanın nâsir tarafından arka taraf olarak işâret edilmiş olmasına rağmen, sahife başındaki numara işâretleri (biri -T.M. 417, diğeri -T.M. 47 (M. 919) birbirine uymamaktadır? Metnin ehemmiyetine binaen, bu hususu yazma üzerinde tesbiti lâzımdır).

METİN

1. *kutrultaçı üzütler*
2. *kenü işin tüketi bu*
3. *teñri yiriñge bardılar . . . ol*
4. *kuruğ ermezün tip . . . incip kiñg*
5. *ol orunka oluru yarlıkadı b(üğü)*
6. *burkanlar barça bir özlügile*
7. *atın körkin tegürüp üzüt*
8. *kutgarğak belgürtiler*
9. *iligimiz iduk kut kün teñriçe (bata)*
10. *yarlıkaduk üçün kamağ yok çığay kap*
11. *kara budun bukun busuşluğ kadguluğ*
12. *boltumuz erti. kalı yana kün teñri*
13. *orunta yaruk ay teñri yaşvyu belgüre*
14. *yarlıkarça iligimiz iduk kut enlavç*
15. *orunta belgüre yarlıkadı . . . altun örgin*
16. *öze oluru yarlag bolı . . . il ötüken*
17. *kutu ilki büğü iligler kañgları*
18. *iligler kutı bu iduk örgin kutı*
19. *teñri iligimiz iduk kut öze ornannamakı*
20. *bolzun. yitili iki yigirmili erklig*
21. *küçlüglerden küç basut kelzün körtle*
22. *küsencig adınçig yaruk alp erdemlig*
23. *bedük küçlüg iligimiz kutı öze*
24. *ornanzun. tolp kamağ ili törüsi öze*

TERCÜME

(1) kurtulacak ruhlar . . . (2) kendi işlerini tamamen . . . (3) tanrılar diyarına gittiler. . . (4) boş bulunmasın diye, böyle . . . (5) o tahta

çıkmak lutfunda bulundu. Hakim (6) burkanlar hepsi bir... (7) adını ve kıyafetini değiştirerek, ruhları (8) kurtarmak için, ortaya çıktılar ... (9) Hükümdarımız ıduk kut, güneş tanrı gibi, batmak (10) lutfunda bulunduğuş için, biz bütün fakir ve yoksul (11) kara cahil halk kederli ve kaygılı (12) olmuştuk. Fakat güneş tanrı (13) yerine, parlak ay tanrı (nın) ışıldayıp ortaya çıkması (14) gibi hükümdarımız ıduk kut Avlavç (15) tahta çıkmak lutfunda bulundu. Altın taht (16) üzerine çıkma fermanı sadır oldu. Ötüken-devletinin (17) saadeti, selefleri olan hakim hükümdarlar, babaları (18) hükümdarlar saadeti bu mukaddes tahtın saadeti (19) hükümdarımız ıduk kut üzerine yerlessin. (20) Yedi ve on iki güç ve (21) kuvvet sahiplerinde kuvvet ve yardım gelsin, güzel (22), aziz, seçkin, parlak, faziletli (23), büyük ve kudretli hükümdarımızın saadeti üzerine (24) yerlessin; bütün mevcut memleketi ve idaresi üzerine ...

*
**

ıduk-kut ünvanına bir de eski türk hukuk vesikalarında rastlanmaktadır. Bu vesikalarla bu ünvanın, hükümdarların şahıslarından ziyade, bunların temsil ettikleri devlet teşkilatına delalet ettiği anlaşılmaktadır.

1.

Nr. 40 ve 41 (s. 57-59)

(Burada idare ve bilhassa vergilere esas teşkil eden nüfus sayımı kayıtlarına yapılan itirazlar dolayısı ile, devlet reisine hitaben ve muayyen iç ve dış şekle riayete çok dikkat edilerek tanzim olunan taahhüt vesikalarında yer almaktadır).

ıduk-kut teñgrikenimizke

(Tercümesi aş.-yk.: Iduk-kut hazretlerine).

2.

Nr. 115 (s. 210 ve 252)

(Burada, her hangi bir münasebetle, iki şahıs arasında tanzim edilmiş olan bir vesikaya ve onun hükümlerine karşı ilgililer tarafından yapılması muhtemel itirazları önlemek üzere konulan cezâi kayıtlar bahis mevzuudur; ıduk-kut tâbiri vesikanın bu kısmında geçtiğinden, tâbirin kullanılışını gösteren parçanın alınması ile iktifa edilmiştir).

4 W. Radloff - S. Malov, *Uigurische Sprachdenkmaler* (Leningrad, 1928).

METİN

. . . . apam çam çarım kalsarlar uluğ süke biş altun
yastuk... tigitlerke birer altun yastuk... çoçu balık ağıcı
(ka) bir kümüş yastuk birip ağır kıyınka tegzünler

TERCÜME

(«... eger itiraz edenler bulunursa, büyük hükümdara bir
altın yastuk... şehzâdelere birer altın yastuk... iduk-
kut'a bir altın yastuk... Koço şehri veznedarına bir gü-
müş yastuk. - vermek suretiyle, ağır cezaya çarptırıl-
lar»)

3.

Nr. 22 (s. 28 - 32 ve 79, 220)

(Aynı vesikanın yeni bir neşri için bk. R. Rahmeti Arat,
«Uygurca yazılar arasında», *Tarih-Etnografya Dergisi*,
İstanbul, 1937).

Bu vesika, devlete âit araziden istifâde eden kimselerin evvelce öde-
mekte oldukları «dörtte-bir»den başka, yeni bir vergiye tâbi tutulmaları
üzerine, buna itiraz etmek için müstereken tanzim etmiş oldukları bir
istidâ olup, Toğluğ Temür (1347-1365)'e sunulmuştur.

Vesikanın zedelenmiş olan baş kısmında bulunması icâp eden bir
veya iki hanın ismi eksiktir. İsimleri geçen hanlar şunlardır :

3. Esen Buğa	(1309-1318)
4. Kibek	(1318-1326)
5. İlçikedey	(1326)
6. Tarmaşirin	(1326-1334)
7. Çinkişî	(1334-1338)
8. Yisün Temür	(1338- ?)

Bundan sonra gelen iki hanın ismi, bu kısmın zede-
lenmiş olması yüzünden okunamamaktadır. İkincisin-
den adının son harfi olan -k kalmıştır.

10. -k	
11. Toğluğ Temür	(1347-1365)

Bu vesikada *ıduq-kut* ünvanı üç yerde geçmektedir. Bunlardan biri 6. satırdaki ...z *ıduq-kut*'tur, diğer ikisi *Esen Buğa* ile *Tarmaşirin* zamanlarında (1309-1334) (str. 12 ve 27) *Künçük İduq-kut*'a âit bulunmaktadır.

**

Turfan metinleri arasında mevcut tahta basmalarda, duâ kitaplarının sonunda, bunların neşrinden ve okunmasından hasıl olan sevaptan istifade edecek kimselerin adlarını içine alan kısımlarda, devletin büyükleri ile eseri neşreden âile ve taallûkatı zikredilmektedir.

Bir nevi «hâtıme-duâsı» diyebileceğimiz bu kısımların ikisinde iki *ıduq-kut* âilesi bahis mevzuu edilmekte ve böylece bunların tam ünvanları ile bâzılarının isimlerini öğrenmemiz imkân dâhiline girmektedir. (Nesir, secî ve nazım şeklinde kaleme alınmış ve muayyen bir usûle göre tanzim edilmiş oldukları anlaşılan bu hâtıme-duâları örnekleri *Eski türk şiiri* adlı eserimde toplanmış bulunmaktadır. Burada bunların ancak *ıduq-kut* âilesi ile ilgili kısmı verilmektedir).

1.

(T.D. 30 = nr. 22 str. 29 - 36)

(Bu hâtıme-duâsı, Uygur hükümdar âilesine mensûp olduğu anlaşılan *B u y a n K a y a K a l* tarafından neşredilen *Amitayus-sutra*'nın sonunda 59 satırdan ibâret olup, bunda, adı geçen, başta kendisinin, sonra o devrin imparator âilesinin, bunu müteâkıp Koçu Uygur hükümdarı *Künçük İduq-kut* ve âilesinin ve nihâyet kendi âile efradının huzûr ve saâdetini dilemektedir).

METİN

1. amrı bu buyan küçinde
2. arslan bilge teŋri ilig küñçük ıduq-kut
3. ançulayı ok ekem tölek kız teŋrim
4. adın kalmış katunlar tiginler yime
5. adasız uzun yaşamakta ulatı
6. alku türlüg küsüşleri karıp bütüp
7. adaq soŋgımta terk ödün
8. abita burkan uluşımta toŋmakları bolzum.

TERCÜME (1) Şimdi bu iyilik sâyesinde (2) Arslan Bilge Tengri İlig Küñçük Iduk-Kut (3) bir de ablam Tölek Kız Tengrim, (4) diğer geri kalan hanım ve şehzâdeler de (5) tehlikesiz, uzun yaşamaktan başka, (6) her türlü arzuları gerçekleşip, yerine gelip, (7) sonunda nihâyet gecikmeden, (8) Abita burkan diyârında doğsunlar.

(T.I.D. = nr. 23, str. 7-14).

(Başı ve sonu eksik olan bu hâtîme-duâsinin hangi eserin negri mü-nâsebeti ile yazılmış olduğu tesbit edilememektedir. Fakat duânın uygurların Koçu hükümdarı Küñçük Iduk-kut tarafından veya onun ağzından yazılmış olması vesikanın ehemmiyetini arttırmaktadır. Kendisinden sâ-dece *ben Küñçük Iduk-kut* diye bahseden hükümdar, başta metbuu olan imparator ve âilesini zikrettikten sonra, babası *Kireşiz Iduk-Kut* ile annesi *Tokluğ Kutluğ Ağa* için ve nihâyet kendisi için temennilerde bulunmaktadır.

Burada adı geçen *Kireşiz Iduk-Kut*, Tokluğ Temür'e takdim edilen vesikada *Küñçük Iduk-Kut*'tan önce zikredilmiş olan ... *z Iduk-Kut*'tan başkası değildir (yk. bk.). Bu şekilde baba-oğul, son iduk-kut âilelerinden ikisinin âilesi ve bu sülâlenin taşıdığı tam unvan meydana çıkmaktadır. Burada hükümdarın zevcesi için, eski *teñgrim* yerine, *aga* unvanının kullanılmış olması, daha sonraları umûmileşmiş bir âdetin ilk tarihlerini işâret etmesi bakımından, kayda değer).

METİN

1. arslan bilge teñgrî ilig
2. atam kireşiz iduk-kut
3. anam tokluğ kutluğ ağa birle
4. ançuları yime kurçığa ağa
5. abita burkan ulusunta
6. antıraıysız togup belgürüp
7. artuqraq terk ödüm
8. adırtlıg burkan kutım bulzumlar

TERCÜME

(1) Arslan Bilge Teŋri İlig (2) babam Kiresiz İduk-Kut, (3) annem Toklug Kutlug Aga ile (4) aynı şekilde Kurçığa Aga da (5) Abita burkan diyarında (6) gecikmeden doğup, belirip, (7) çok kısa bir zaman içinde, (8) fevkalâde burkan saâdetini bulsunlar.

Yukarıda zikredilen tarihî kayıtlara dayanarak, şu neticeleri çıkarmak mümkündür :

1. *IDUK-ĞUT* ünvanı türk sülâlelerinden yalnız Koçu türk devleti hükümdarları tarafından kullanılmıştır.
2. Bu ünvanın resmî ve tam olarak kullanılmış olan şekli şöyledir: ARSLAN BİLGE TEŊRİ İLİĞ (hükümdarın adı) İDUK-ĞUT.
3. Bu ünvan, daha az ihtişam icap eden yerlerde, kısaltılarak, şu şekillerde kullanılmıştır :
 - a. TEŊRİ İLİĞ (İMİZ) İDUK-ĞUT (3 defa)
 - b. İLİĞ (İMİZ) İDUK-ĞUT (AVLAVÇ)
 - c. İDUK-ĞUT TEŊRİKEN (İMİZ)
 - d. (KÜNÇÜK) İDUK-ĞUT (2 defa)
 - e. İDUK-ĞUT (4 defa)

Merkezleri Koçu veya daha sonraki adı ile İdikut-sehri olan Uygur hükümdarlarının taşıdıkları ünvanın tam şeklinde görülen ARSLAN BİLGE TEŊRİ, merkezleri Ötüken olan uygur imparatorlarının taşıdıkları ünvanından bilhassa ARSLAN kelimesinin bulunması ile ayrılmaktadır. İkincilerin kullandıkları ĞAGAN yerine, birincilerde umûmiyetle İLİĞ tâbiri geçer. Bu noktaların göz önünde tutulması ile bu devirden kalma vesikaların âdiyetinin tesbiti kolaylaşacaktır. Msl. F.W.K. Müllér, *Zwei Pfahlschriften aus den Turfanfunden (APAW) 1915*, Phil.-hist. Kl. nr. 3'da bahis mevzuu olan *arslan kutlug küil bilge teŋri kan* ünvanlı hükümdar, buna göre, Koçu hükümdarı olacaktır.

İduk-kut ünvanının geçtiği en eski türkçe kaynak olarak, yukarıda zikredilen iki mani metninin bu ünvandan başka, bir kaç bakımdan daha tarihî ehemmiyeti hâiz bulunduğu burada işâret etmek yerinde olur kanâatindeyim. İlk neşrinden bugüne kadar bu vesikaya gereken kıymet verilmemiş olduğu gibi, münderecâtı da doğru şekilde anlaşılmamıştır.

Yukarıda da işâret edildiği gibi, A. v. Le Coq, neşrinde bu varakın ön ve arka tarafına dikkati çektiği halde, her sahife için ayrı-ayrı numara kullanmıştır (ön - T.M. 417; arka - T.M. 47 (M. 919). Turfan metinlerinin isim babası olan ve her işinde çok ciddi davranan muhterem âlimin bu varakta yanılmış olduğunu kabul etmek güçtür. Metnin devamı da şüpheli veya en hafif tâbirle tereddütlü kalmaktadır. Bu varakın durumunu bir daha yerinde gözden geçirmek her halde faydalı olacaktır.

Nâşirin tavsifine göre, mâni alfâbesi ile yazılı ve 28,5 X 17 cm büyüklüğünde olan bu kitap varakanın üst tarafı zedelenmiştir. Metin gelişine göre, mevzuun daha önceki sahifelerinden devam ettiği tahmin edilebilir. Burada bir türk hükümdarının ölümü üzerine, yeni hükümdarın seçimi anlatılmaktadır. Başta mâni mezhebinin büyük mümessilleri olmak üzere, hanedan mensupları, büyük idâre memurları, eyâlet reisleri, halk ve ileri gelenleri ile bütün ruhlar bu mühim işe iştirâk etmektedirler. «İl Ötüken saâdetleri»'nin bu seçimi desteklediklerine bakılırsa, Koçu devletin Ötüken Uygur imparatorluğunu metbuu olduğu neticesi çıkarılabilir. Bütün bunlar tamamlandıktan sonra, yeni hükümdara mukaddes ada (*ıduk at*) verilmekte ve o da kıymetli taşlar ile süslü altın tahta çıkmaktadır. Bunu dinî mâhiyette bir duâ olarak tavsif edebileceğimiz, iyi temenniler tâkip etmektedir.

Varakın arkasında, yâni bu metnin devamı olması icap eden satırlarda (baş tarafı tabîî eksiktir), ... ların kendi işlerini tamamlayınca tanrılar dünyasına gittiklerinden ve ... boş kalmaması için, ... o tahta oturduğu'ndan, burkanların, şekil değiştirip (insanları) kurtarmak için, tekrar dünyaya geldiklerinden bahsedilmektedir. —Bundan sonra, her hangi bir hazırlığa baş vurulmadan, ... hükümdarın ölümü ve bu defa da bütün fakir ve miskin halkın ya tuttuğu, fakat batan güneşin yerine, parlak ayın doğması gibi, onun yerine, yeni hükümdar ıduk-kut Avlanç'ın seçildiği ve Ötüken hükümetinin müsâadesi üzerine mukaddes tahta çıktığı anlatılır ve bunu da hayır duâ ve iyi temenniler tâkip eder.

Buradaki ifâde tarzından bu metnin bir tek vak'ayı tasvir etmediği ve burada tesbit edilen metnin de bir hükümdarın seçim vesikası olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Aksi takdirde varakın bir tarafından devle-

tin maddî ve mânevî kuvvetlerini temsil eden kimselerin seçiminin, ikinci tarafında da yalnız fakir ve miskinlerin reyinin bahis mevzuu olması beklenmezdi. Onun için, eski devirlerde bir türk devlet teşkilâtında, bilhas- sa devletin başında bulunan hükümdarın seçiminde vazife alan içtimâî zümreleri göstermesi bakımından çok mühim olan bu vesikanın, bir seçim varakası olmaktan ziyâde, bu gibi vesilelerde tanzim edilen yazılara örnek olarak kullanılan bir *inşâ nümûnesi* olduğunu düşünmek daha uygun olur. Bugün elimizde mevcut bu tek varakâ şekil mevzû bakımından yakın olan parçalar ile mukâyese etmek faydalı olacaktır. Hükümdar seçimi ile ilgili zaptın, burada görüldüğü gibi, farklı nümûnelerinin bulunması, belki de birinde hakikî seçimi, değerinde de halkın bu seçimi tasvip mâhiyetinde iştirâkini belirtmekle ilgilidir. Türk tarihinde benzer yeni vesikaların meydana çıkması ile bu hususun daha açık bir şekil alacağı tabîdir.

Türk tarih ilmi şimdilik, IX. asra âit bu vesikayı, inşâ ve münşeât mecmuası usûlünün belli olan en eski bir nümûnesi olarak, kendi raflarında ehemmiyeti ile mütenâsip bir yer ayırabilir.